

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію *Запухляк Ірини Михайлівни*
**“ Структурні та семантичні особливості фразеологізмів
з компонентом на позначення неживої природи в англійській
та українській мовах”**,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук
зі спеціальності 10.02.17 – порівняльно-історичне
і типологічне мовознавство

Дисертаційна праця *Запухляк Ірини Михайлівни* виконана в найкращих традиціях порівняльного мовознавства, зокрема в межах таких її парадигм, як контрастивна лінгвістика й типологія. У дисертації реалізовано структурно-типологічний підхід до фразеологічних систем різноструктурних і неблизько споріднених мов однієї генетичної родини — англійської мови, яка належить до групи германських мов і вирізняється аналітичною будовою, та однієї зі слов'янських — української мови, що характеризується синтетичною флективною системою. Саме типологічно-структурний аспект вивчення фразеології дозволяє дослідниці звернутися до фундаментальних проблем порівняльного мовознавства, які стосуються насамперед універсальних закономірностей формування, структури й механізмів функціонування як цілісної системи природної мови, так і специфічного розвитку окремих її підсистем.

Фразеологія становить невід'ємну і важливу складову будь-якої мови а специфіка її діяхронної чи синхронної реалізації настільки унікальна, що стає предметом багаторічних дискусій щодо природи, критеріїв визначення, класифікації, ригідності та динамізму, а також функціонування цих одиниць. Запропоновані ж концепції, які дозволяють з'ясувати зазначені аспекти, досі залишаються різноверсійними, а відповіді невичерпаними. Це пояснюється різними причинами, дві з яких, на наш погляд, засадничі.

По-перше, фразеологічна компонента мови — віддзеркалення національної культури, історії, стереотипів, цінностей і настанов, символів, міфологем тощо. В межах лінгвокультурологічного, етнолінгвістичного та лінгвоконцептологічного підходів є переконливі напрацювання в плані виявлення соціокультурного впливу, значення міжмовних зв'язків і концептуальних домінант для інтерпретації мовцями знань про світ, фіксації інформації в компактній формі фразеологічних знаків-символів.

Усе ж лишаються нерозв'язаними питання залежності фразеологічної репрезентації картини світу від універсальної, спільної та індивідуальної когнітивної бази мовців, співвідношення національної та інтернаціональної частки у фразеології конкретних мов, мотивації фразеологічної образності.

По-друге, спільні та своєрідні ознаки фразеології різних мов визначаються не лише зовнішніми, а й внутрішніми чинниками, серед яких потужним виявляється типологічний. Те, що структурі одиниць лексичного та синтаксичного рівнів властиві характерологічні ознаки, які співіснують не механічно, а системно — *res notissima*. Це стосується і таких полікомпонентних цілісних утворень, якими є фразеологізми. Проте віддзеркалення системної організації мови у фразеологічній системі залишається недостатньо зрозумілим.

Нагальна необхідність розв'язання зазначених проблем визначає **актуальність** рецензованої праці, її відповідність сучасній орієнтації фразеологічних розвідок на пояснення універсалій, релевантності між фразеологічною системою та типологією мови й культури.

Ірина Михайлівна звертається до порівняльного вивчення структурної та семантичної специфіки фразеологізмів із компонентом на позначення неживої природи в українській та англійській мовах. Заслугою дослідниці є не тільки порівняльний опис структури та семантики обраної групи фразеологізмів, а й успішно реалізована систематизація цих одиниць з огляду на продуктивні моделі вербалізації спільного й відмінного у предметах і явищах світу з погляду носіїв неблизько споріднених лінгвокультур.

Наукова новизна рецензованої дисертації полягає в тому, що авторка звертається до порівняльного вивчення фразеологізмів із компонентом на позначення неживої природи, актуалізованих засобами мов відмінної типології; у праці запропоновано оригінальну, послідовну й ефективну методику дослідження ізоморфних та аломорфних структурних та семантичних ознак виокремлених груп фразеологізмів (с. 20-22, 154-200).

Емпірична база дослідження охоплює понад 2800 фразеологізмів, виокремлених із 11 авторитетних лексикографічних джерел (с. 246-247). Обсяг матеріалу не тільки дозволив інвентаризувати двомовний корпус фразеологізмів із компонентом на позначення неживої природи, а й забезпечив об'єктивність доведення висунутих положень і гіпотез (с. 20-21, 208-215), встановити загальнолінгвальні закономірності, що реалізуються в неблизько споріднених та різноструктурних мовах світу.

Ірина Михайлівна успішно досягає **мети** дослідження — встановити структурно-семантичні особливості фразеологізмів з компонентом на позначення неживої природи в англійській та українській мовах — завдяки правильній і послідовній реалізації низки чітко визначених завдань, **комплексності** обраних **методів** і прийомів дослідження. Логічна й прозора процедура дослідження, викладена окремим підрозділом (п. 1.4, с. 72-88), уможливила ефективність поєднання традиційних та інноваційних методів: методу словникових дефініцій, структурного й семантичного аналізу, елементів концептологічного аналізу.

Плідність запропонованого Іриною Михайлівною підходу виявилась, зокрема, у тому, що їй вдалося розробити ґрунтовну теоретико-методологічну базу дослідження, укласти двомовний репрезентативний корпус фразеологізмів із компонентом на позначення неживої природи, виявити спільне та відмінне у структурах та значеннях досліджуваних фразеологізмів, окреслити й пояснити тенденції вербалізації окремих аспектів картини світу в порівнюваних лінгвокультурах.

Варто наголосити, що поєднання порівняльного, структурно-системного та когнітологічного принципів дослідження дозволило вдосконалити зіставний аналіз фразеології, поглибити уявлення про формування мовних картин світу, відкрити можливості екстраполяції моделювання аналізованих фразеологічних колігацій на матеріал інших споріднених і неспоріднених мов, зробити дослідження **теоретично й практично значимим** для англістики, україністики, загального мовознавства, порівняльного мовознавства, лінгвокультурології, етнолінгвістики, лінгвоконцептології, інших класичних та новітніх міждисциплінарних галузей.

У трьох розділах дисертації послідовно й ретельно розв'язуються актуальні для порівняльного мовознавства, германської та слов'янської фразеології проблеми. Зокрема подано аналітичний огляд сучасного стану теорії фразеології, визначено методологію зіставного дослідження фразеологізмів; проаналізовано підходи до класифікації фразеологізмів, розроблені на матеріалі різних мов; обґрунтовано методологію порівняльного дослідження фразеологізмів із компонентом на позначення неживої природи (Розділ 1); на цьому науковому підґрунті встановлено та описано структуру лексичних фразеологізмів, фразеологізмів рівня сполучень, а також синтаксичних фразеологічних одиниць (Розділ 2); визначено семантичні властивості аналізованих фразеологізмів, у структурі

яких містяться позначення реалій літосфери, гідросфери, атмосфери (Розділ 3).

Ретельність аналізу й опису значного за обсягом матеріалу та кількісні підрахунки свідчать про копітку та сумлінну працю, яку успішно завершено.

Основні положення дисертаційної праці повно відображено в змісті автореферату й 16 публікаціях, 7 із яких — у фахових виданнях України, 1 — у закордонному періодичному виданні. Наукова праця має достатню апробацію на 9 конференціях. Усі публікації, на які авторка покликається в дисертації (с. 223—226), одноосібні.

Високо поцінуючи напрацювання Ірини Михайлівни Запужляк, визнаємо актуальність і глибину дисертаційної праці, аргументованість висунутих у ній наукових засад, комплексний характер і ґрунтовний аналіз фразеологізмів, важливість отриманих результатів, узагальнень і висновків. Разом із тим висловимо деякі **дискусійні моменти** та вкажемо на окремі **неточності**. Вони здебільшого стосуються термінології та окремих структурних аспектів дисертації.

1. Цілком виправданим є прагнення авторки докладно розглянути та систематизувати основні положення теорії фразеології, сфокусувати увагу на критеріях класифікації фразеологічних одиниць. Як зазначалося, дисертація вирізняється ґрунтовністю теоретико-методологічної бази з оперттям на фундаментальні класичні й новітні праці авторитетних дослідників. Приємно зазначити, що Ірина Михайлівна гідно представляє вітчизняну школу фразеології, акцентує на новаторстві українських дослідників (с. 25, 73, 87).

Проте прагнення врахувати якомога більше важливих положень та всебічно оглянути наявні типології призвело до надмірно деталізованого огляду класичного підходу до фразеологізмів, занадто розлогої констатації важливих, але загальновідомих тез із праць О. І. Смирницького, Н. М. Амосової, А. Маккая та ін. (с. 32-48). Із цим, очевидно, пов'язаний вражаючий обсяг цитувань праці Ш. Баллі (5 покликань на с. 31).

Викликає питання доцільність огляду класифікацій фразеологічних одиниць залежно від матеріалу, тобто класифікації фразеологізмів англійської, української, російської, німецької, французької мов (п. 1.2). Незрозуміло, як виявлені відмінності екстрапольовано на аналіз відібраних одиниць, і як саме це впливає «на висновки кількісного і якісного характеру: як стосовно структури, так і стосовно семантики ФО» (с. 20).

Виправдано було б розглянути наявні класифікації, відштовхуючись не від персоналій чи мов, а від принципів та параметрів диференціації фразеологізмів, що ймовірно наблизило б дослідницю до встановлення відповідностей між таксономіями та мовним типом, а не преференціями науковців. Вважаємо, що логіка дослідження має підкорюватися руху від системи параметрів до методів і тоді вже до типології, класифікації досліджуваного матеріалу та його статистичної обробки.

2. Дискусійним вважаємо беззастережне твердження авторки стосовно зумовленості структурної різноманітності фразеологізмів англійської мови «метанауковими причинами, зокрема <...> ширшим потрактуванням меж фразеології європейськими лексикографами» (с. 21). Варто уточнити, наскільки предмет дослідницького інтересу дисертантки обіймає фразеографічний аспект, культурну традицію укладання словників та репрезентацію фразеологізмів. Який із критеріїв відбору матеріалу переважає: словникова реєстрація чи узус одиниці (див. підрахунки на с. 116)? Чому кількісні дані, систематизовані й зіставлені в Таблиці 4 (с. 115), відбивають особливості лексикографічної практики, а не мовленнєвий досвід носіїв української мови? Чим було вмотивоване вилучення стійких порівнянь з прикметником в ініціалі з корпусу досліджуваних одиниць (див. с. 117)? Адже одиниці на кшталт *твердий*, як (мов, немов) камінь наявні у словнику СУМ.

3. У дисертації продуманий і виважений термінологічний апарат. Утім термін *концепт* потребує визначення. Гіперпопулярний у сучасних лінгвістичних розвідках, він уживається в різних значеннях, і часом застосовується некоректно. Не завадило б чітко експлікувати нетотожність понять «концепт» і «тематична група». Чи варто говорити, наприклад, про ТГ «Літосфера» (п. 3.1) у контексті фразеологічних номінацій людини на основі метафтонімічної когнітивної моделі (*an iron fist with a velvet glove*). Краще було б співвідносити ці аспекти як когнітивні домени, залучені до процесів пізнання як джерела та цілі концептуальної метафори, а також розглянути, які кванти знання переносяться з однієї сфери пізнання («природа») в іншу сферу («людина»), які асоціативні зв'язки встановлюють кореляцію «неживе > живе».

4. Ще одне побажання можна висловити щодо візуалізації та систематизації даних. Окремі висновки й тези (Розділ 2) належало б унаочнити більшою кількістю прикладів, зокрема пп. 2.1.2.4.3, 2.1.2.4.5, 2.1.2.5.

5. У тексті дисертації трапляються поодинокі друкарські огріхи (с. 19, 218, 225, 247, 249) та стилістичні негаразди («визначити перелік вербалізованих концептів», «окреслити вплив чинників ... та (не)констатувати факти...» с. 19, «концепти фразеологізмів» с. 249).

Висловлені зауваги та міркування не впливають на високу оцінку праці І. М. Запухляк, що вирізняється актуальністю, науковою новизною, має неабияке теоретичне значення для порівняльно-історичного і типологічного мовознавства, лінгвокультурології, лексикології, семасіології та інших галузей. Висновки дисертації мають широкий спектр практичного втілення. Вони є цінними для удосконалення методів контрастивного вивчення фразеології споріднених та неспоріднених мов, національних картин світу, систематизації фразеологічного матеріалу та його лексикографування.

Публікації авторки та інші види апробації основних положень дослідження є вагомими та переконливими.

На підставі докладного ознайомлення з дисертаційним дослідженням, авторефератом та основними публікаціями вважаємо, що наукова праця **“Структурні та семантичні особливості фразеологізмів з компонентом на позначення неживої природи в англійській та українській мовах”** та автореферат відповідають вимогам пп. 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів» № 567, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року зі змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19 серпня 2015 року та № 1159 від 30 грудня 2015 року, а їх авторка, **Запухляк Ірина Михайлівна**, заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство.

Офіційний опонент

доктор філологічних наук,

доцент, професор кафедри англійської філології

Запорізького національного університету

Т. О. Козлова

Вчений секретар

Запорізького національного університету

кандидат філологічних наук, доцент

О.А. Проценко

